

БІЛІНСЬКА Л. В.,
викладач кафедри професійних
та спеціальних правових дисциплін
(ПВНЗ «Буковинський університет»)

УДК 343.985
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.84>

КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИКА І ТАКТИКА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

У статті розкрито криміналістичні методика і тактика досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Проаналізовано правове регулювання досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Досліджено судову практику розгляду актуальних питань, що виникають під час розгляду справ про домашнє насильство. Аргументовано, що під час прийняття заяви про кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством, особливу увагу слід приділити психологічному стану жертви, запевнити її у конфіденційності та безпечності подання заяви, не допускати жодного психологічного тиску щодо жертви. Під час першої ж розмови з потерпілою особою важливо уточнити у неї всі деталі, які матимуть значення для успішного майбутнього досудового розслідування – отримати інформацію про можливих свідків правопорушення та про інші докази, які можуть бути використані у справі. Наголошено, що тактика особи, яка веде допит у даній категорії справ, різниться залежно від обраної підозрюваним тактики захисту, але, як правило, у таких випадках слід спростовувати покази кривдника доказами по справі, наголошувати на відповідальності, яка передбачена за відповідне кримінальне правопорушення та наголошувати на розбіжностях у показаннях підозрюваного та потерпілої особи та свідків. Встановлено, що криміналістичну тактику досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, можна визначити як сукупність науково обґрунтованих рекомендацій щодо діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та інших уповноважених осіб, спрямовану на ефективне виявлення, фіксацію та оцінку доказів у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень. Криміналістична методика досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством – це система організаційних заходів, які включають в себе процесуальні і позапроцесуальні дії учасників кримінального провадження, спрямовані на ефективне досудове розслідування у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень.

Ключові слова: криміналістична тактика, криміналістична методика, досудове розслідування, обмежувальні заходи, кримінальний процес, домашнє насильство.

Bilinska L. V. Forensic methods and tactics of pre-trial investigation of criminal offenses related to domestic violence

The article reveals the forensic methods and tactics of pre-trial investigation of criminal offenses related to domestic violence. The legal regulation of pre-trial

investigation of criminal offenses related to domestic violence is analyzed. The judicial practice of considering topical issues that arise during the consideration of cases of domestic violence is studied. It is argued that when accepting a statement about a criminal offense related to domestic violence, special attention should be paid to the psychological state of the victim, assure her of the confidentiality and safety of submitting the statement, and prevent any psychological pressure on the victim. During the first conversation with the victim, it is important to clarify with her all the details that will be important for the successful future pre-trial investigation – to obtain information about possible witnesses to the offense and other evidence that can be used in the case. It is emphasized that the tactics of the person conducting the interrogation in this category of cases vary depending on the defense tactics chosen by the suspect, but, as a rule, in such cases, it is necessary to refute the testimony of the offender with evidence in the case, emphasize the liability provided for the relevant criminal offense, and emphasize the discrepancies in the testimony of the suspect and the victim and witnesses. It is established that the forensic tactics of pre-trial investigation of criminal offenses related to domestic violence can be defined as a set of scientifically based recommendations for the activities of pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office and other authorized persons, aimed at the effective identification, recording and evaluation of evidence in cases related to domestic violence in order to most effectively protect persons who are victims of such offenses. Forensic methodology of pre-trial investigation of criminal offenses related to domestic violence is a system of organizational measures that include procedural and extra-procedural actions of participants in criminal proceedings, aimed at effective pre-trial investigation in cases related to domestic violence in order to most effectively protect persons who are victims of such offenses.

Key words: *forensic tactics, forensic methodology, pre-trial investigation, restrictive measures, criminal process, domestic violence.*

Вступ. За даними Фонду із запобігання насильству в сім'ї «кожні 9 секунд б'ють жінку, щороку б'ють понад 4 мільйони осіб». По всьому світі насильство з боку подружніх партнерів калічить долі жінок, адже 50% усіх бездомних жінок та дітей – це ті, хто намагається врятуватися від насильства в сім'ї. Насильство починається рано: 1 з 4 молодих жінок (віком від 15 до 24 років), які були у стосунках, уже зазнавали насильства з боку інтимного партнера до того моменту, коли їм виповнилося двадцять років. Насильство з боку інтимного партнера є, безперечно, найпоширенішою формою насильства щодо жінок у всьому світі (зачіпає близько 641 мільйона). Проте 6% жінок у всьому світі повідомляють, що зазнали сексуального насильства з боку когось іншого, а не свого чоловіка чи партнера. Враховуючи високий рівень стигматизації та не доповідання про сексуальне насильство, справжня цифра, ймовірно, буде значно вищою [1]. Такі вражаючі цифри свідчать про актуальність та затребуваність досліджень, пов'язаних з методикою та тактикою розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з тим, щоб належним чином захистити права жертв домашнього насильства, якими найчастіше стають жінки та діти.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття методики і тактики досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Результати дослідження. Основне правове регулювання поняття домашнього насильства та особливостей притягнення винних осіб за правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, здійснюється Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінальним кодексом України (далі – КК України) та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства,

що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Таким чином, Закон виділяє такі види домашнього насильства, як: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне.

КК України у ст. 126-1 передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, під яким законодавець розуміє умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

КПК України у 2017 році було доповнено новою ч. 6 ч. 1 ст. 194, якою врегульовано обмежувальні заходи, що можуть застосовуватися до особи, підозрюваної у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, в інтересах потерпілої особи. При цьому слід погодитися з твердженням про те, що КК України та КПК України передбачають, по суті, однакові обмежувальні заходи (за винятком направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, які передбачені тільки у КПК України), але в кримінальному праві вони застосовуються як додаткові заходи покарання, а в кримінальному процесі є складовою частиною запобіжних заходів [2, с. 364].

Що стосується тактики та методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, то для розкриття даної проблематики, перш за все, необхідно визначитися з основною термінологією, а саме з визначеннями понять «криміналістична тактика» та «криміналістична методика».

Криміналістична тактика, як розділ науки криміналістики, являє собою систему наукових положень та заснованих на них найбільш раціональних прийомів організації та тактики проведення процесуальних дій з метою збирання, дослідження та використання доказів в процесі розслідування кримінальних правопорушень [3, с. 117]. Криміналістична методика – це розділ науки криміналістики, який включає систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації і здійснення розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням [3, с. 224]. Р. Герцик, досліджуючи методику та тактику судового розгляду кримінальних проваджень, доходить висновку, що щодо методики судового розгляду кримінальних проваджень зазначеної категорії кримінальних правопорушень, то це поняття ширше за криміналістичну тактику судового розгляду, оскільки включає в себе сукупність не тільки тактичних, а насамперед організаційних заходів, які виконуються не тільки суб'єктами криміналістичної тактики (прокурором, захисником, суддею), а й усіма учасниками судового розгляду під час підготовки до участі в розгляді кримінального провадження судом і безпосередньо під час здійснення цієї діяльності [4, с. 91].

Професор І. Когутич відзначає, що у наукознавчому аспекті найголовнішим призначенням видової чи групової методики розслідування злочинів є виклад теоретичних положень і розроблених на їхній основі типових рекомендацій стосовно забезпечення реалізаторів досудового розслідування відповідною системою процесуальних і позапроцесуальних (власне криміналістично легалізованих) дій та заходів оптимальної й ефективної їх діяльності для досягнення мети та обумовлених нею завдань кримінального провадження [5, с. 97].

Таким чином, криміналістичну тактику досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, можна визначити як сукупність науково обґрунтованих рекомендацій щодо діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та інших уповноважених осіб, спрямовану на ефективне виявлення, фіксацію та оцінку доказів у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень. Криміналістична методика досудового

розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством – це система організаційних заходів, які включають в себе процесуальні і позапроцесуальні дії учасників кримінального провадження, спрямовані на ефективне досудове розслідування у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень.

І. Ботнарєнко, досліджуючи криміналістичні особливості початкового етапу розслідування домашнього насильства, доходить висновку, що зважаючи на те, що початковий етап розслідування домашнього насильства спрямований, передусім, на отримання вихідних даних, зокрема оцінювання відомостей про обстановку вчинення, спосіб насильницьких дій, об'єкт злочинного посягання, особу потерпілого, особу кривдника тощо, визначено систему тактичних завдань, серед яких:

- аналіз наявної (першочергової) інформації та вжиття заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які зазнали домашнього насильства;
- оцінювання сформованої слідчої ситуації та постановка тактичних завдань щодо розслідування факту домашнього насильства;
- виявлення джерел інформації про розслідуване кримінальне правопорушення (матеріальні сліди, знаряддя злочину, свідки-очевидці та ін.);
- складання плану розслідування та обрання напрямку розслідування;
- обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- пошук і одержання детальної інформації про механізм і обстановку вчиненого правопорушення;
- збирання і вивчення відомостей про особу потерпілого (спосіб життя, заняття, зв'язки, зміст дозвілля, риси характеру, поведінка до, під час і після вчинення правопорушення тощо);
- пошук, одержання й аналіз інформації про особу, що вчинила правопорушення, її розшук і затримання;
- проведення першочергових слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, допит потерпілого та свідків, допит підозрюваного, освідування, призначення експертиз) [6, с. 88].

Щодо змісту тактичних особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, то, перш за все, хотілося б зупинитися на особливостях прийняття та оцінки заяви про кримінальне правопорушення. Оскільки справи про домашнє насильство є справами приватного обвинувачення, такі кримінальні провадження можуть бути розпочаті тільки на підставі заяви потерпілої особи, для якої подання такої заяви – майже завжди досить складний крок, пов'язаний зі страхом перед кривдником. Тому під час прийняття такої заяви слід особливу увагу приділити психологічному стану жертви, запевнити її у конфіденційності та безпечності подання заяви, не допускати жодного психологічного тиску щодо жертви. Під час першої ж розмови з потерпілою особою важливо уточнити у неї всі деталі, які матимуть значення для успішного майбутнього досудового розслідування – отримати інформацію про можливих свідків правопорушення та про інші докази, які можуть бути використані у справі.

Щодо допиту підозрюваного у справі, то К. Шаповал зазначає: «Одним із тактичних прийомів допиту є спостереження за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями. Таке спостереження надає можливість виявити неправду або невідповідність (перекручення) у показаннях допитуваного. Ці зовнішні прояви його поведінки не можна зафіксувати у протоколі, вони не мають доказового значення, але можуть допомогти слідчому побудувати під час допиту свою лінію поведінки та сприяти застосуванню тактичних прийомів залежно від реакцій допитуваного на ті чи інші питання» [7, с. 328]. Під час допиту особи, підозрюваної у вчиненні домашнього насильства, слід враховувати психологічні аспекти особи правопорушника, і те, що часто кривдники заперечують свою вину або маніпулюють обставинами. А враховуючи, що часто в таких справах доказів, крім показань потерпілої особи, часто небагато, то доводиться ставити слово жертви проти

слова кривдника. Останні це розуміють і тому часто до останнього не визнають свою вину. Підготовка до допиту такого підозрюваного передбачає не лише ретельне вивчення всіх матеріалів кримінального провадження, але і вивчення його особистісних характеристик – рівень агресії, схильність до маніпуляцій тощо. Щодо тактики допиту, то залежно від ходу такого допиту можна застосовувати різноманітні засоби психологічного впливу – логічні пастки, метод деталізації подій тощо. Особі, яка веде допит, потрібно зберігати спокій та не допускати суб'єктивізму та агресії, навіть у випадку провокацій з боку допитуваного. Якщо під час допиту підозрюваний дає суперечливі показання, треба поступово вказувати на невідповідність у них та змушувати допитуваного пояснювати ці суперечності.

Крім допиту, ефективними під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, можуть виявитися проведення різних видів експертизи – психологічної, психолого-психіатричної, судово-медичної, судово-економічної (у випадку економічного насильства).

Наприклад, Ємільчинський районний суд Житомирської області ухвалою від 15 листопада 2023 року вирішив в кримінальному провадженні по обвинуваченню К. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України, призначити стаціонарну судово-психіатричну експертизу для визначення психічного стану К., проведення якої доручити експертам КНП «Обласний медичний спеціалізований центр» Житомирської обласної ради, якого примусово залучити для проведення експертизи. На вирішення експертів поставити наступні питання:

– Чи страждав К. в період вчинення інкримінованих йому діянь на будь-яке психічне захворювання, чи проявлявся у нього тимчасовий хворобливий розлад психічної діяльності?

– Чи міг К. в період вчинення інкримінованих йому діянь усвідомлювати свої дії та керувати ними?

– Чи страждає К. в теперішній час на будь-яке психічне захворювання, чи проявляється у нього тимчасовий хворобливий розлад психічної діяльності?

– Чи може К. в теперішній час усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними?

– Чи потребує К. застосування примусових заходів медичного характеру? [8].

Серед типових ліній захисту, які може зайняти підозрюваний під час допиту, можна виділити такі тактики, як: повне заперечення вини, заперечення насильства, але визнання факту сварки з потерпілою особою, заява про наклеп з боку потерпілої особи. Тактика особи, яка веде допит, різниться залежно від обраної підозрюваним тактики захисту, але, як правило, у таких випадках слід спростовувати покази кривдника доказами по справі, наголошувати на відповідальності, яка передбачена за відповідне кримінальне правопорушення та наголошувати на розбіжностях у показаннях підозрюваного та потерпілої особи та свідків.

Висновки. Отже, криміналістичну тактику досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, можна визначити як сукупність науково обґрунтованих рекомендацій щодо діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та інших уповноважених осіб, спрямовану на ефективне виявлення, фіксацію та оцінку доказів у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень. Криміналістична методика досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством – це система організаційних заходів, які включають в себе процесуальні і позапроцесуальні дії учасників кримінального провадження, спрямовані на ефективне досудове розслідування у справах, пов'язаних із домашнім насильством з метою найбільш ефективного захисту осіб, що є потерпілими від таких правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Психологічна Служба в рамках акції «16 днів проти насильства» інформує: «Не бійся говорити: офіційна статистика домашнього насилля»! URL: <https://sspu.edu.ua/news/psikhologichna-sluzhba-informue-ne-bijsya-govoriti-ofitsijna-statistika-domashnogo-nasillya> (дата звернення: 10.10.2024).

2. Бутирська І. А. Деякі питання теорії та практики застосування обмежувальних заходів у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 363–365. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/92.pdf (дата звернення: 10.10.2024).
3. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навчальний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
4. Герцик Р. В. Криміналістичні методика і тактика судового розгляду кримінальних проваджень: проблеми співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Вип. 56. Т. 2. С. 88–91.
5. Когутич І. І. Окремі аспекти підготовки розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 95–108.
6. Ботнаренко І. А. Домашнє насильство: початковий етап розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 2. С. 82–92.
7. Шаповал К. Деякі особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (93). С. 324–330.
8. Ухвала Ємільчинського районного суду Житомирської області від 15 листопада 2023 року у справі № 277/1322/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114947307> (дата звернення: 12.10.2024).

